

RECENSIES

De alfabetische naamlijst der meisjesstudenten, die deze studie afsluit, bevat talrijke en precieze biografische gegevens: plaats en datum van geboorte en eventueel overlijden, beroep van de gewezen studente, naam en beroep van de vader, van de moeder en van de echtgenoot, huwelijksdatum, verloop van de studies vóór de universiteit, universitaire studies aan de Rijksuniversiteit Gent met behaalde uitslagen, andere studies of diploma's, beurzen en eventueel nog bijkomende opmerkingen. Deze meer dan 150 pagina's tellende lijst is een onmisbaar werkinstrument voor navorsers die de vrouwenemancipatie in België verder willen onderzoeken en vormt een kostbare informatiebron voor hen die het sociaal ontwikkelingsproces en de democratisering van het hoger onderwijs bestuderen. Een personen- en plaatsnaamregister ronden het verzorgd geheel af. De originele illustratie van het boek verdient een bijzonder woord van lof. Het is duidelijk dat dit werk een belangrijke bijdrage levert tot de geschiedenis van het onderwijs en van de vrouwelijke bewustwording in België.

D. Keymolen

J. Divendal, A. Koper, M. van Weezel, ed., *De moeizame destalinisatie van de CPN. Documentatie over het conflict tussen de CPN en de Bruggroep - toen en nu* (Amsterdam: Van Genneep-De Populier, 1982, 239 blz., f24,50, ISBN 90 6012 554 1).

Deze bundel wil door veelzijdige documentatie inzicht verschaffen in de hevige crisis die zich in 1958 binnen de reeds sterk in aanhang teruggelopen Communistische Partij van Nederland openbaarde. Min of meer centraal staat daarbij het in genoemd jaar uitgebrachte rapport 'De CPN in de oorlog', dat door het dagelijks bestuur der partij aan haar negentiende congres (27-29 december 1958) werd voorgelegd. De hier ook gepubliceerde integrale tekst van dit rapport maakt de indruk een voorbeeld te zijn van niet alleen rancuneuze, maar ook bijzonder onevenwichtige geschiedschrijving, die wel voor een goed deel uit het brein van de algemeen secretaris der partij Paul de Groot moet zijn gesproten. Terecht hebben de redacteuren dit document opgenomen met het verslag van het partijbestuur aan de leden van bedoeld congres. Zoals in ieder hoofdstuk van het boek hebben zij ook hier de documentatie laten voorafgaan door een commentariërende inleiding. De vraag rijst wel van stonde af, of men kon volstaan met publikatie van het rapport van 1958 en of tot volledig begrip van zaken op zijn minst niet ook het meermalen genoemde 'Leerboek voor de arbeidersbeweging, derde aflevering' van 1951, waarvan het relevante gedeelte slechts zeven pagina's beslaat, had moeten worden opgenomen.

Nog verder terug blijken de wortels van de partijcrisis van 1958 te liggen, als men ziet hoe voortdurend de oppositie op de juli-conferentie van 1945, kort na de bevrijding, ter sprake wordt gebracht en hoe aan het slot van het 'Rapport' zelfs gewaagd wordt van 'in vroegere periodes binnen de partij verslagen trotskistische en rechts-opportunistische elementen, zoals D. Goulooze, Van Exter en Koejemans' (59), waarbij bedoeld wordt op de situatie vóór 1930! Deze historische achtergronden worden niet steeds ten volle belicht in de documenten van de Brug-oppositie van 1958, die in hoofdstuk III volgen, zoals de redactie niet nalaat in haar inleidende beschouwing op te merken: de Bruggroep was met haar kritiek op de CPN 'halverwege blijven steken' (73). Niet te veronachtzamen valt bijvoorbeeld dat de hoofdredacteur van de illegale *Waarheid* uit de periode 1943-1945, tevens aanvoerder van de juli-oppositie in 1945, A.J. Koejemans (die in het 'Rapport' reeds op de eerste bladzijde wordt genoemd) al in het begin van 1948 als leidende figuur werd uitge-

schakeld door toedoen van De Groot en dank zij de volgzaamheid van anderen.

Dit neemt niet weg dat een jonge functionaris als G. Geelhoed in januari 1958 in een rede voor zijn partijafdeling terdege de vinger op de wonde plekken wist te leggen, in het bijzonder ook ten aanzien van de persoon van de partijleider De Groot. Deze had steeds 'het pad van het avonturisme' bewandeld, gekenmerkt door 'ingevingen, voorspellingen, grillen' (76-77) en 'zigzags' (81). Terecht wijst deze woordvoerder er ook op dat de persoon en zijn karakter in deze materie een grote rol spelen als verklaringsfactoren. De gestadige teruggang van de CPN sedert de bevrijding, toen zij meer dan 10% van het kiezerscorps achter zich wist te verenigen, haar verschrompeling tot een sekte die in 1959 nog slechts ruim 2% van de stemmen vergaarde, is weliswaar mede aan objectieve oorzaken toe te schrijven, maar zeker is in de beginjaren 1945-1948 van de toen aanwezige mogelijkheden ten gevolge van de avonturistische koers niet het volle profijt getrokken, ook vergeleken met de situatie in andere landen.

Hoofdstuk IV, dat de helft van het boek beslaat, heeft betrekking op de actuele discussies rond het conflict van 1958 en wordt ingeleid door A. Roelofs met een beschouwing getiteld 'De duivelskring der partijconflicten' (103 vlg.). Op een tweetal hier gepubliceerde interviews moge in het bijzonder worden gewezen, dat met de Amsterdamse hoogleraar in de geneeskunde B. Polak (160 vlg.) en dat met de oud-metaalbewerker en verzetsman B. Brandsen (172 vlg.). Eerstgenoemde, die de CPN sinds 1932 van binnen uit kent, is als deelhebber aan de juli-oppositie van 1945, als raads- en Statenlid en wethouder in de naoorlogse jaren, als leider van het efemere wetenschappelijk bureau der partij in diezelfde tijd, als weer opposant en geroyeerde in 1953 en als Eerste Kamerlid in de periode 1956-1960 een belangrijk zegsman. Over de 'opperrabbijn' De Groot spreekt hij raillerend en de doorsnee Nederlandse communisten achtte hij een 'stelletje onontwikkelde lieden' (162). Opmerkelijk is dat Polak evenmin als zijn collega-wethouder en -senator L. Seegers in het 'Rapport' genoemd wordt (deze laatste echter wel in het 'Leerboek' van 1951, waar hij in het rijtje oude medestanders van Goulooze staat). Ook achteraf vindt P. de zaak van 1958 'niet zo'n belangrijk conflict', hij ziet de ontwikkeling op grond van zijn lange ervaring in breder perspectief. Wie nog twijfelt aan de aard van de persoon van De Groot, leze hoe hij zijn trouwe steunpilaar J. Brandenburg bij diens dodelijke ziekte in 1957 behandelde, hetgeen bevestigd wordt door Brandsen. Deze laatste, die zich zelf in die tijd als 'politiek onbenul' kwalificeert en het kader der partij als 'stukken onbenul, allemaal' (176), bevestigt ook anderszins de visie van Polak.

Het slot van het boek wordt gevormd door het verslag van het publiek gesprek over 'Stalin, Chroesjtsjov en de CPN' op 6 juni 1982 in De Populier te Amsterdam gehouden met als deelnemers H. Gortzak en G. Harmsen van de vroegere Bruggroep en H. Verhey en J. Wolff van de zijde der CPN. In de soms emotionele discussie bezigt Gortzak eenmaal het juiste woord *verwording* voor het proces van stalinisering in de communistische beweging (197). Het ging immers om meer dan de persoonsverheerlijking die door Chroesjtsjov werd geattaqueerd (de Italiaan Togliatti gewaagde toen reeds, in 1956, van degeneratie in de Sowjet Unie).

A.F. Meilink

RECENSIES

P.R. Baehr, e.a., *Elite en buitenlandse politiek in Nederland. Een onderzoek naar de structuur, houdingen en opvattingen van de Nederlandse buitenlands-politieke elite* (Den Haag: Staatsuitgeverij, 1978, xii + 275 blz., f32,50, ISBN 90 1201 986 9).

Meer dan welke sector van overheidsbeleid ook lijkt inzicht, kennis en invloed in de buitenlandse politiek voorbehouden aan een elite. Mogelijk speelt daarin de nagloed van het vorstelijk verleden op dit beleidsterrein nog een rol, want vroeger was het buitenlands beleid, inclusief vraagstukken van vrede en veiligheid, een privilege van de vorst, die later in de tijd de (mede)zeggenschap van zijn kabinet moest gedogen. Opvallend blijft, dat ook in de tegenwoordige presidentiële republieken als de VS en Frankrijk, de vorming van het buitenlands beleid op hoofdlijnen het persoonlijk domein van de sterke president bij uitstek lijkt te zijn. Maar daarnaast worden dikwijls andere argumenten aangevoerd om de vorming en uitvoering van het buitenlands beleid zo geen aristocratische dan toch wel elitaire bezigheid te doen zijn.

Een argument is de veronderstelde complexiteit van het buitenlands beleid: een groot aantal eigenzinnige en eigenaardige nationale en internationale actoren die hun onderlinge relaties behoren te laten verlopen langs een groot aantal - vaak technisch ingewikkelde - spelregels, maar daarvan vanuit hun soeverein bestaan op abrupte wijze wensen af te wijken, al naar gelang hun nationale en andere belangen in een min of meer rationeel gedrag het een of het ander vergen. Om dit complexe universum te kunnen volgen, beïnvloeden en sturen lijkt de noodzaak van het grote denkraam van een elite, al of niet compositief, onontbeerlijk. Verdere argumenten vloeien onder andere voort uit beperkingen tengevolge van een zekere geheimhouding in de communicatie, slagvaardigheid en snelheid in optreden, taalvaardigheid en soms bereidheid annex 'savoir vivre'.

De democratiseringsgolf in de jaren zestig en zeventig zou in wezen niet zo veel aan deze situatie veranderd hebben. Weliswaar is de elite meer uitgebreid met leiders uit andere deelgroepen, of is een zekere contra-elite ontstaan in de vorm van vaak goed opgeleide en meer ideologisch denkende jonge leiders van actie-groepen - een ontwikkeling die minstens tot enig fronsen van de wenkbrauwen bij de eerdere elite aanleiding heeft gegeven -, maar te verdedigen zou blijven dat 'de macht' inzake de vorming van het buitenlands beleid bij een elite berust. Temeer omdat de brede achterban, die politieke leiders op het binnenlands terrein nogal eens snel over hun schouder doen kijken, zichzelf al snel uitschakelt op het buitenlands gebied, zoals uit verkiezingsonderzoeken blijkt. Daar zit een zekere tegenspraak in, want de gevoerde buitenlandse politiek wordt tegenwoordig vaak gezien als de reflectie van een op elkaar inwerkende mengeling van buitenlandse (externe) en binnenlandse (interne) factoren. Deze ontwikkeling, de kwetsbaarheid van de sociale verzorgingsstaat en het toenemend besef van de gevoeligheid voor externe factoren in een interdependente wereld bij de vaststelling van het binnenlands beleid zouden er toe kunnen leiden, dat de elite-positie in de vorming van het buitenlands beleid zou worden teruggedrongen. Overigens zou opgemerkt kunnen worden, dat de periode waarin het hier besproken onderzoek plaatsvond juist gekenmerkt werd - ook in debatten in de Tweede Kamer - door een grotere mate van verstrengeling van interne en externe factoren in het Nederlands buitenlands beleid met nogal een sterke moralistische toonzetting. In hoeverre dat het onderzoek raakte, wordt in het boek buiten beschouwing gelaten.

Het boek vormt het resultaat van een onderzoek, dat gehouden is door een in 1975 opgerichte interuniversitaire werkgroep 'Binnenlandse invloeden op het buitenlands beleid'. De inhoud bestaat uit 10 hoofdstukken, geschreven door acht auteurs, van wie acht bijdragen op verschillende terreinen het onderzoek uitwerken, terwijl twee hoofdstukken min of